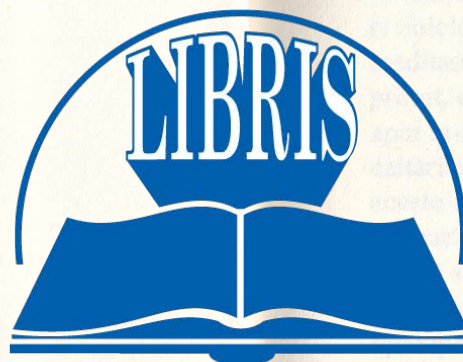

Redactor: Elisabeta SIMION
Tehnoredactor: Mihaela TUDOR
Coperta: Mircia DUMITRESCU

EUGEN SIMION

E. LOVINESCU

Scepticul mântuit

I

Ediția a III-a

Postfață de
Paul CERNAT

Referințe critice de
Bianca BURȚA CERNAT

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SIMION, EUGEN

E. Lovinescu : scepticul mântuit / Eugen Simion. Postfață: Paul Cernat; Referințe critice: Bianca Burța Cernat- Ed. a 3-a, rev. - București : Univers Enciclopedic Gold, 2016

2 vol.

ISBN 978-606-704-109-5

Vol. 1. - ISBN 978-606-704-110-1

I. Cernat, Paul (postf.)

II. Burța Cernat, Bianca (ref. crt.)

821.135.1.09 Lovinescu,E.

929 Lovinescu,E.

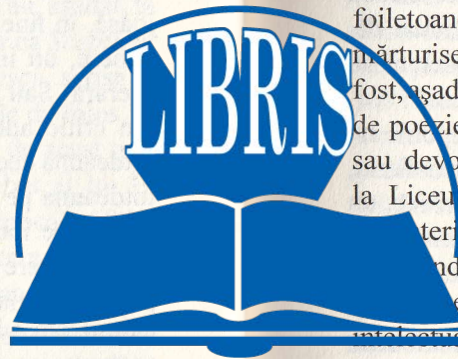
UE UNIVERS
ENCICLOPEDIC
GOLD

CAPITOLUL I

O DEFINIȚIE A CRITICII. FORMAȚIA ȘI ÎNCEPUTURILE UNUI CRITIC IMPRESIONIST. TÂNĂRUL LOVINESCU

1. Puțini au avut de la început și într-o măsură atât de hotărâtoare, ca E. Lovinescu, conștiința vocației critice. Copil aproape, citise foiletoanele lui Faguet din *Revue bleue* și crescuse, cum singur mărturisește undeva, cu *Criticile* lui Maiorescu pe masă. Critica a fost, așadar, pentru el o fatalitate. La vârsta când alți tineri sunt atrași de poezie, de cele mai multe ori din necesități pur sentimentale, sau devoră proza cu subiecte polițienești, singuraticul elev de la Liceul Internat din Iași urmărea, cu prematură seriozitate, literaturile literare și întocmea el însuși note și cugetări critice, trăind pasiune pentru o disciplină în contradicție, de pe acum, cu temperamentul lui elegiac, contemplativ, comun în genere intelectualilor moldoveni. E. Lovinescu ne invită să căutăm originea criticii sale în straturile... muzicale ale sufletului, în stările de conștiință nediferențiate, misterioase, chip de a spune că în alcătuirea unei personalități critice intră, în afară de informația bogată, inflexibilitatea morală, și un element afectiv, muzical, fără de care voința de a scrie e paralizată și orice activitate literară fără sens.

Criticul nu e, cum crede toată lumea, produsul unei culturi, ci, înainte de orice, expresia unei sensibilități originale, un creator care se caută pe sine comentând pe alții. E. Lovinescu, vorbind de vocația sa critică, în sensul de mai înainte, indică izvorul misterios, stările cinestezice din care pornesc toate construcțiile sale critice și ideologice. Exagerând în sensul impresionistilor, Lovinescu tinde de fapt să destrame confuzia după care, atunci

ca și acum, criticul nu e, în cel mai fericit caz, decât fructul unui sistem ideologic, un individ cu ochelarii bine înfipti pe nas. În judecata celor mai mulți, el e sticletele care, venit târziu în fața creatorului biblic după ce culorile primordiale se sfârșiseră, a fost uns cu ceea ce rămăsese de la celelalte păsări mai norocoase.

Având despre sine și, în genere, despre critică altă înțelegere și prețuire, Lovinescu a respins de la început prejudecățile unei activități facile ce parazitează pe marginea textelor. Convingerea lui sigură e că un critic se naște, și nu se face. Cultura desăvârșește ceea ce natura însăși mântăse de mult și între poet și critic nu este o diferență esențială din moment ce în orice rând scris întră cu necesitate un accent muzical. În ceea ce privește limbajul, critica are, iarăși, posibilitățile oricărui alt gen: talentul individual de singur, măsura originalității, cu observația că, spre deosebire de poet, criticul operează cu simboluri intelectuale.

Cu aceste convingeri, critica lui E. Lovinescu va porni numai dintr-o conștiință ideologică și estetică, formată mai târziu și din necesitatea de a elibera, sub forma expresiei critice, un fond de neliniști spirituale și afective, dintr-o necesitate de spus – de confesiune. Sensul tragic al acestei experiențe este în contradicțiile ce apar, în chip fatal, între rigorile genului și disponibilitățile sufletești elegiace ale intelectualului moldovean care poartă în celula intimă a ființei sale morale spiritul de resemnare și plăcerea purei contemplații. Dar cum și altădată au ieșit din suflete elegiace mari polemiciști, fu dat și lui E. Lovinescu să învingă, prin exercițiul critic, piedicile pe care temperamentul le-a pus în calea unei profesii aspre. Din moldoveanul resemnat, copleșit de ideea morții, cu o reală inapetență de viață a ieșit un polemist în linie maioreșciană, rar egalat în epocă. Scepticismul moral și relativismul estetic sunt, cu adevărat, expresii ale spiritului său hrănit cu operele Antichității, dar printr-o paradoxală convertire de valori, în comentariul critic ele s-au transformat din forțe defensive în pârgurile unei acțiuni critice agresive, în opoziție mai totdeauna cu opiniile curente. Peste această dramă temperamentală pe care o lungă carieră critică n-o va destrăma

cu totul, se va ridica alta ce ține de condiția generală a criticului. E. Lovinescu reprezintă, într-un anumit sens, expresia ei cea mai tragică.

*

2. Cea dintâi manifestare critică a lui E. Lovinescu e o dizertație asupra *Persilor* a lui Eschil (o lucrare de seminar), publicată în suplimentul literar al *Adevărului* din 1904 (număr redactat de „scriitorii ploieșteni”), condus de Radu Rosetti. Criticul a debutat, așadar, ca... ploieștean.¹

Elev în clasa a III-a de gimnaziu la Fălticeni, încercase colaborarea, ca mulți alți tineri din epocă, la ziarele socialiste. Sub pseudonimul Delmonte strecoară ceva în *Lumea nouă* a lui Ion Nădejde. Debutul ploieștean e determinat de cariera didactică a criticului, începută în orașul unde I. L. Caragiale făcuse carte cu profesorul onorific Zaharia Antinescu, modelul de mai târziu al lui Trahanache.²

Lucrare de filologie clasică scrisă la 22 de ani și publicată în *Revista de chestiune de sintaxă latină* (1904), participarea la un concurs de specialitate, o scurtă polemică în care intervine și Maioreșcu etc. recomandau în întâiul absolvent al secției clasice

¹ Trebuie să facem o rectificare: Lovinescu n-a debutat în „Adevărul”, nici în „Epoca” (1904) – cum ne-a încredințat chiar el în *Memorii* și în alte texte confesive, ci – cu patru ani mai devreme – adică în 1900, la 19 ani, în revista „România jună” (an. II, nr. 67, 15 februarie). Vezi *Anexa* de la volumul al II-lea, p. 327–330 al cărții de față, unde reproducem articolul *Despre traduceri*, scris și semnat de studentul în limbi clasice Eugen [sic] Lovinescu.

² În condica de prezență a profesorilor de la Liceul „Sfinții Petru și Pavel” pe anul 1904-1905 (arhiva școlii, nr. 131) întâlnim semnătura lui E. Lovinescu la 1 martie 1905. Predă limba română (la clasa a II-a B), latina (clasa a IV-a B) și suplonește la limba elină. Ultima semnătură e din mai 1906. Înainte de această dată Lovinescu luase contact cu învățământul în timp ce era student. În martie și octombrie 1903 îi întâlnim semnătura în Condica de prezență a Gimnaziului „Al. Donici” din Fălticeni, ca suplinitor la geografie, latină, română, istorie (filele 73 și 289).

(promoția din 1903), a Universității din București un latinist de prestigiu, fixat, acum ori mai târziu, la o catedră universitară. E. Lovinescu îmbrățișă însă o disciplină mai neguroasă, și, pentru mulți, neserioasă. Deveni critic literar. În studiile clasice, tânărul copleșit prematur de ideea zădărniciilor lumești află o preocupare spirituală potrivită temperamentului său. Critica aduce cu sine un spirit activ în contradicție cu inerțiile morale ale omului. De la întâiul rând despre contemporani, criticul a trebuit, așadar, să se disocieze, să înăbușe aspirații de alt ordin și să se decidă la o grea jertfă. Critica nu se poate ridica decât pe un sacrificiu de sine.

Pentru această asceză consimțită, criticul era oarecum pregătit. Copilăria și adolescența lui nu fuseseră prea vesele. Se născuse la 31 oct. 1881 la Fălticeni în familia numeroasă a profesorului Vasile T. Lovinescu, pe numele său adevărat Vasile Teodorescu. Tatăl era fiul preotului Ioan Teodorescu din comuna Forăști. Preotul era înrudit cu Lovineștii din Rădăuți și la Seminarul de la Socola directorul schimbă tânărului Vasile Teodorescu numele în Vasile T. Lovinescu, pentru a-l deosebi de un alt Vasile Teodorescu.¹

Teodoreștii erau din tată în fiu, de mai multe generații, oameni bisericești. Legenda familiei vorbește de un preot Teodorescu (prenumele nu se cunoaște) care a murit în aceeași zi ca și nepotul său, probabil de o molimă. Unii zic că ar fi vorba de holeră de la 1848. Bunicul, Ioan Teodorescu, de asemenea preot (mort la 1858 sau 1859), se căsătorise cu o Smarandă din Forăști (n. 1824) care trăi până târziu (18. XII. 1905). Smaranda se trăgea tot dintr-o familie de preoți, tatăl ei fiind – curioasă coincidență de nume – Neculai Teodorescu. Pe soția lui o chema Maria.

Criticul are dar în ascendența lui, atât pe linie paternă, cât și maternă, doi Teodorești, amândoi preoți. Ioan Teodorescu și Smaranda avură doi fii, Vasile, tatăl criticului, și Neculai (născut în 1854). Vasile, născut în 1858 și decedat la 24 aprilie 1927, este primul în familia Teodorescu care nu îmbrățișează cariera

¹ Cf. Anonymus Notarius: E. Lovinescu, *Schiță bibliografică*, în vol. E. Lovinescu, „Vremea”, 1942.

ecleziastică. Alese o profesiune laică. Urmă științele umaniste și deveni profesor. E și cel dintâi care dădu familiei Teodorescu – am văzut în ce împrejurări – alt nume: Lovinescu. Se căsători cu Profira, fiica preotului Ioan Manoliu și a Saftiei din Bărăști. Ca și Smaranda, soacra ei, Profira trăi mult (1854 – 4. V. 1937) și născu șapte copii, dintre care unul, al patrulea, Eugen, duse și mai departe opera de răzvrătire a tatălui față de tradiția familiei: deveni critic literar. Vasile Lovinescu este profesor de istorie și, timp de un sfert de veac, director al Gimnaziului „Al. Donici” din Fălticeni. Are o casă grea, e cam bolnăvicios, nu lipsit cu toate acestea de ambiții. Face politică liberală și ajunge deputat și senator. Copiii lui aleseseră profesiuni diferite. Doi dintre ei (Octav și Vasile) optară pentru avocatură și magistratură. Unul deveni ofițer, numai unul singur, viitorul critic, călcă pe urmele tatălui: se dedică unei meserii mai puțin bănoase și deveni profesor de liceu.

Atmosfera familială sobră scriitorul o va prezenta mai târziu în romanul *Lizu* și, într-o oarecare măsură, în *Memorii*. În roman, sub chipul laconicului Fritz Klentze se ascunde tatăl sever, lipsit de simpatie. Sub chipul profesorului Vernescu va fi evocat și căsătoritul cu Profira, Octav Cetățeanu în *Însemnările lui Neculai Manea*. Profira conduce cu pricepere treburile complicate ale gospodăriei și notează zilnic, într-un registru, ce intră și ce iese din bugetul familiei.

Familia Lovinescu sporește, prin căsătoriile celor 7 copii, și Profira păstorește cu liniște și după moartea soțului ei, în casa încăpătoare de pe strada Sucevei. *Octav*, cel dintâi născut (14.VIII.1875 – 22.X.1952) devine avocat la Fălticeni și ocupă oarecare vreme funcția de primar în târgul natal. Căsătorit cu Ana Cetățeanu din Săcele, are trei copii: Vasile (viitorul simbololog, adept al lui Guénon, autorul interpretărilor ezoterice ale lui Creangă), Octav și Horia (viitorul dramaturg). *Antoaneta* (23.XI.1877 – 15.I.1947) se căsătorește, întâi cu G. Holban, cu care are un copil – Anton – viitorul prozator, și, a doua oară, cu Șt. Dragomirescu. *Vasile*, al treilea copil (17.VIII.1879 – 3.VIII.1952) îmbracă roba de magistrat, la Dorohoi, se căsătorește

Redactor: Elisabeta SIMION
Tehnoredactor: Mihaela TUDOR
Coperta: Mircea DUMITRESCU

EUGEN SIMION

E. LOVINESCU

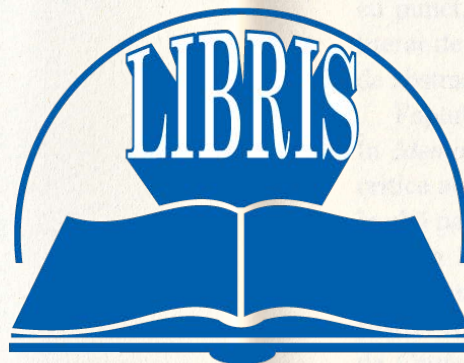
Scepticul mântuit

II

Ediția a III-a

Postfață de
Paul CERNAT

Referințe critice de
Bianca BURȚA CERNAT

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SIMION, EUGEN

E. Lovinescu : scepticul mântuit / Eugen Simion. Postfață: Paul Cernat; Referințe critice: Bianca Burța Cernat- Ed. a 3-a, rev. - București : Univers Enciclopedic Gold, 2016

2 vol.

ISBN 978-606-704-109-5

Vol. 2. - ISBN 978-606-704-111-8

I. Cernat, Paul (postf.)

II. Burța Cernat, Bianca (ref. crt.)

821.135.1.09 Lovinescu,E.

929 Lovinescu,E.

UE UNIVERS
ENCICLOPEDIC
GOLD

Zarifopol, Paul I 182, 217, 351, 361; II 41, 62, 125-129, 172, 176, 299
 Zarifopol, Sonia I 95
 Zeletin, Ștefan I 144, 145, 162, 164
 Zola, Émile I 53, 75, 297, 456, 508
 Zvibel, Mitu I 489; II 340

SUMAR

Argument 5

VOLUMUL I

CAP. I. FORMAȚIA ȘI ÎNCEPUTURILE UNUI CRITIC IMPRESIONIST.

TÂNĂRUL LOVINESCU 21

1. Puțină biografie. Copilăria unui adolescent solitar..... 21

2. Debutul studentului în limbi clasice în „România jună”, 15 februarie 1900. Întâlnirea cu Maiorescu.

Colaborarea la „Epoca” 23

3. *Pași pe nisip*. Axa morală a tânărului Lovinescu 33

Doctoratul la Paris. Colaborarea la „Convorbiri critice”.

Le roman de Jacques et son oeuvre littéraire. Les voyageurs

et de son roman en Grèce au XIX-e siècle 36

Impresionismul în critica literară. Critica și istoria literară.

Episodul ieșean. Primele revizuri literare 51

6. *Pagini de război. În cumpăna vremii*. Activarea spiritului patriotic 65

CAP.II. REVISTA ȘI CERCUL „SBURĂTORUL”. *AGENDE*

LITERARE 77

1. Bibliografia se substituie cu desăvârșire biografiei.

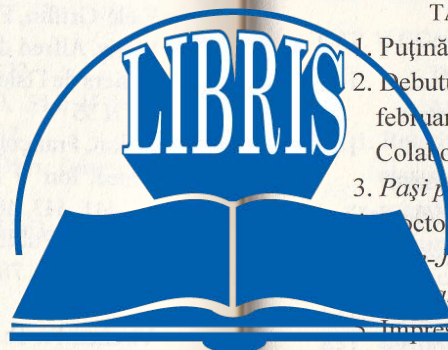
Istoria vieții lui Lovinescu este istoria cărților sale.

Dar nu totdeauna 77

2. Cronologia revistei. „Cei ce vin”. O nouă direcție în cultură. În așteptarea Marelui necunoscut.

Familia „Sburătorului” 93

3. Primele fragmente din caietele secrete ale criticului 105

4. Fauna literară în <i>Agende literare</i> . Figura criticului. Tipologia vieții literare văzută de un critic din ce în ce mai mizantrop. Imprevizibilul, agitatul Ion Barbu.	112
5. Din nou fauna umană și literară. <i>Otrăvurile</i> lui Lovinescu.....	118
6. Ultimul Lovinescu. Amărăciunile, tristețile, scepticismul, execuțiile morale.	127
7. Episodul Popea. Un roman secret de dragoste. „Vara de noiembrie” a lui E. Lovinescu. Meditații în fața neantului. Terapia scrisului.....	131
8. Fișa medicală a pacientului Lovinescu. O ultimă propoziție ce ne trimite la altă propoziție celebră: „Nu vezi că este întuneric?”.....	138

CAP. III. SOCIOLOGIA UNUI BELETRIST

1. O „sociologie beletristică” și punctele ei de referință.....	
2. Problema sincronismului. Gabriel Tarde și legea imitației. Procesul revoluționar al formării civilizației române.....	
3. Delimitările lui E. Lovinescu față de ideologiile românești anterioare. „Tradiționalismul este o imposibilitate sociologică”. Caracterul creator al liberalismului.....	
4. Rolul factorului temperamental. Temperamentul provinciilor. Cazul Kogălniceanu și cazul Eminescu.....	
5. Critica <i>formalismului social</i>	159
6. Criticile aduse <i>Istoriei civilizației române moderne</i> . Răspunsurile lui E. Lovinescu.....	161
7. Procesul imitației în domeniul literaturii. Spiritul veacului acționează și aici. Critica sistematică a tradiționalismului. Limitele teoriei lui E. Lovinescu.....	168
8. Un splendid eseu ideologic.....	169

CAP. IV. MUTAȚIA VALORILOR ESTETICE.....

1. Impresionistul iritat de construcțiile „Domnului Sistem”. Primele note estetice în <i>Pași pe nisip</i> . Un maioreșcian prudent.....	172
2. Lovinescu respinge confuzia sămănătoristă în domeniul culturii, respinge și dogmatismul autonomiei estetice.....	176

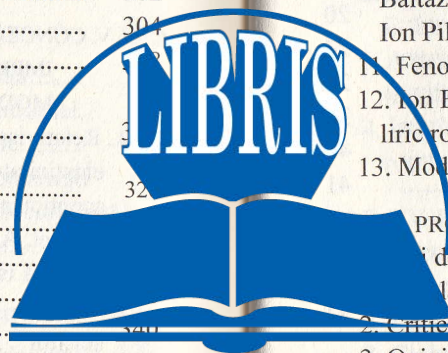
3. Procesul mutației valorilor estetice. Originile acestei teorii. Fatalitatea sincronizării.....	182
4. Esteticul este limitat de rasă, timp și de percepția individului.....	183
5. Teoria mutației valorilor estetice nu poate fi acceptată în întregime.....	186
6. Atitudinea negativă față de teoria artei pure.....	190
7. Problema eticului în artă.....	192
8. Problema „specificului național”. E. Lovinescu respinge ideile lui N. Iorga și G. Ibrăileanu.....	194
9. Disocierea valorilor estetice.....	203
10. Chestiunea genurilor literare.....	205

CAP. V. CONCEPTUL CRITIC LOVINESCIAN. METODA

IMPRESIONISTĂ. CRITICA ESTETICĂ. MODERNISMUL.....	208

1. Relativismul critic din perioada <i>Pașilor pe nisip</i> . Cordialitate, elasticitate a gustului, expresie diferențiată. Un anumit scepticism creator. Critica – o artă liberă. Influența lui Iorga, Anatole France, Jules Lemaître.....	208
2. „Călătorie sentimentală de-a lungul operei unui scriitor”. Autoritatea morală. Obiectivitatea criticului, totuși.....	220
4. Arta de a citi.....	225
5. Diferențierea lui E. Lovinescu față de maeștrii francezi. Un impresionist moderat. „Conceptia apolonică” a criticii. „Pyrrhonismul estetic”. Critica nu este o știință.....	230
6. „Zece ani de critică”. Peste frumos se ridică adevărul. „A zecea muză” se supune unor imperative.....	238
7. „Revizuirile” criticii, din nou. Mutația valorilor critice.....	243
8. Critica estetică.....	247
9. Modernismul nu este „un avangardism programatic”.....	252
10. Critica nu este numai creația <i>omului teoretic, deliberativ</i> , este și expresia <i>omului temperamental</i>	258
11. Critica, în fine, ca act moral.....	265

12. Critica – formă de creație. Primele precizări privitoare la Iovinescianism	270
CAP. VI. ISTORIC AL LITERATURII ROMÂNE CONTEMPORANE.	
PRIVIRE ASUPRA CURENTELOR LITERARE	278
1. Criterii de compartimentare a literaturii contemporane. Sincronism și diferențiere	278
2. Criteriul ideologic și criteriul estetic. Dificultatea de a clasifica o materie literară care, prin natura ei, este inclasificabilă	293
3. Poeți și critici – spirite iritabile	300
4. Direcții ideologice la începutul secolului al XX-lea. Sămănătorismul și N. Iorga.....	302
5. Poporanismul.....	304
6. Simbolismul. Cosmopoliți și esteți.....	309
7. Tradiționalismul – un sămănătorism sincronizat. Ideologia <i>Gândirii</i>	313
CAP. VII. „COMEDIA ERORILOR” CRITICE	
1. Evoluția criticii literare.....	320
2. N. Iorga și, din nou, confuziile sămănătoriste.....	321
3. Raporturile lui E. Lovinescu cu G. Ibrăileanu	322
4. Alți critici poporaniști.....	323
5. Critica estetică. Exagerările lui Mihail Dragomirescu	342
6. Critica nouă. Tudor Vianu. Pompiliu Constantinescu. Perpessicius. Șerban Cioculescu. Fidelități și infidelități față de linia Iovinesciană.....	350
7. Imprevizibilul G. Călinescu. Istoria unor raporturi capricioase	357
CAP. VIII. POEȚI	
1. Evoluția poeziei lirice și receptarea ei iritată. Opiniile negative ale lui Ion Barbu și G. Călinescu.....	369
2. Părerii conciliante despre poezia română în faza <i>Pașilor pe nisip</i>	378
3. Intelectualizarea poeziei.....	383

4. Radicalizarea poziției critice după 1919. Necesitatea înnoirii limbajului poetic. Intelectualizarea mijloacelor de expresie	387
5. Cum judecă un critic literar 300 de poeți încă neomologați. Octavian Goga și poezia sămănătoristă	397
6. Poezia nouă. Tehnica analizei critice. Călea de acces spre poem.....	403
7. Poezia tradiționalistă și „frida” cărților de critică (care o așteaptă).....	407
8. Cazul Bлага	409
9. Cazul Bacovia și in justiția unei propoziții memorabile	415
10. Slăbiciunile unui critic, de regulă, exigent. Cazul Camil Baltazar. „Secretul formulelor norocoase”. Alți poeți: Ion Pillat, Adrian Maniu, Ion Minulescu ș.a.....	417
11. Fenomenul Arghezi	421
12. Ion Barbu – „al doilea promontoriu al modernismului liric românesc”... O iubire spirituală ușor iritabilă	434
13. Modernism și avangardism	440
CAP. IX. CRITICI ȘI PROZATORI	
1. Critici și prozatori despre evoluția prozei românești. Evoluția de la lirică la urban și de la liric la obiectiv	445
2. Critica romantismului țărănesc.....	452
3. Opinia șovăitoare despre Sadoveanu.....	464
4. Cimitirul prozei sămănătoriste	467
5. Revizuirea morală și estetică a lui Galaction. Homerismul lui Hogaș	470
6. Rebreanu și proza obiectivă	477
7. Proza <i>modernistă, fantezistă, pamfletară, lirică, eseistică, pitorească</i>	481
8. O mare iubire spirituală: Hortensia Papadat-Bengescu	492
9. Erorile unui mare critic. Cazul Brăescu	497
CAP. X. DRAMATURGI	
1. Istoria unui volum anunțat (<i>Istoria literaturii române contemporane</i> , V) și abandonat	501

2. Un critic dramatic sceptic.....	504
3. Despre teatrul lui Victor Eftimiu, cu cordialitate	506
4. Evoluția poeziei dramatice după război	509

VOLUMUL II

CAP. XI. MEMORIALISTUL.....	5
1. Cărțile unui destin spiritual. Obiecții aduse formulei <i>Memoriilor</i> și, mai ales, omului care le-a scris. Exces de anecdotică?.....	5
2. <i>Eugen Lovinescu sub zodia seninătății imperturbabile</i> – un pamflet neinspirat scris de un autor care suferă de complexul preeminenței.....	17
3. Contestatarea adusă de G. Călinescu.....	20
4. Memoriile și „psihea” moldovenească a criticului.....	24
5. Portrete bune și rele.....	24
6. Scene din viața literară	24
7. A valorifica sensul psihologic al anecdotei	24
8. Romanul unui destin intelectual.....	24
CAP. XII. CRITIC AL VALORILOR CLASICE	45
1. <i>Critic, nimic mai mult, dar nici mai puțin...</i> Un critic, totuși care traduce <i>Odiseea</i> , <i>Odele</i> și <i>Epodele</i> , <i>Eneida</i>	45
2. Lecția de deschidere ținută la Universitatea din București. Critica este o <i>artă</i> , istoria literară este o <i>știință</i> . Critica istorică și critica sincronică	48
3. Operele Antichității sub incidența mutației valorilor estetice	58
4. În brazda <i>Ciocoilor vechi și noi</i>	60
5. O victimă a lui E. Lovinescu: Vlașuță. Cazul Macedonski	62
6. Cazul și mai complicat al lui I. L. Caragiale. Eroarea mereu imputabilă a lui E. Lovinescu. O curioasă intoleranță ideologică	68
7. Trei monografii critice (Grigore Alexandrescu, Costache Negruzzi, Gh. Asachi) și un proiect didactic eșuat	80
CAP. XIII. CRITIC AL JUNIMISMULUI. BIOGRAF AL LUI MAIORESCU	88
1. O polemică pe o temă de sintaxă latină	88

2. O mare iubire spirituală și o independență irepresibilă	91
3. Monografia <i>T. Maiorescu</i> , „mai degrabă o eroare”?	96
4. Maiorescianismul este opera voinței lui Maiorescu. Un posibil model: <i>omul deliberativ</i> care învinge slăbiciunile omului temperamental.....	101
5. <i>T. Maiorescu și contemporanii lui</i> , I-II	107
6. Un spirit paradoxal și o curioasă simpatie: P. P. Carp	115

CAP. XIV. O ISTORIE A MAIORESCIANISMULUI	121
1. Încheierea studiilor junimiste: <i>T. Maiorescu și posteritatea lui critică</i> . Prima generație maioresciană... „Dascălul silogistic”	121
2. A doua generație: I. Petrovici, Paul Zarifopol, D. Caracostea, E. Lovinescu. Calea regală a criticii românești	125
3. A treia generație postmaioresciană. O ceartă în familie	130
4. Istoria unui concept și a unei atitudini morale în critica românească	139

CAP. XV. UN CRITIC AL PROZATORULUI	142
1. Critic al prozatorilor... O dramă ibseniană, <i>De peste prag</i> , care-i aparține lui G. Ibrăileanu. Primele scrieri în proză	142
2. <i>Prima</i> proză notabilă, <i>Aripa morții</i>	153
3. Ciclul „Bizu”: <i>Bizu</i> , <i>Firu-n patru</i> , <i>Diana</i> , <i>Mili</i> , <i>Acord final</i> . Psihologia omului învins	156
4. Ciclul eminescian: <i>Mite</i> , <i>Bălăuca</i> . Poate fi geniul erou de roman?	168
5. <i>Mălureni</i> . Proza obiectivă. Fresca socială. Un proiect epic ambițios	184

CAP. XVI. E. LOVINESCU, POLEMIST	190
1. Spiritul polemic și spiritul pamfletar	190
2. Atitudinea tăgăduitoare din faza <i>Pașilor pe nisip</i> . Portretul lui Duiliu Zamfirescu	193
3. Alexe Procopovici sau „omul care n-a scris nimic”	203
4. Un erou al publicității, Emil Isac	207
5. Un Trahanache al culturii române, Mihail Dragomirescu ..	209

6. O altă victimă a lui E. Lovinescu, D. Caracostea	212
7. Istoria unei polemici lungi: E. Lovinescu – G. Ibrăileanu ...	215
8. E. Lovinescu nu rămâne dator nici măcar prietenilor săi literari – Camil Petrescu, Rebreanu	223
CAP. XVII. „SCEPTICUL MÂNTUIT”	229
1. Portretul unui sceptic activ	229
2. Un destin critic construit pe sacrificiul vieții sociale. Respingerea lui E. Lovinescu la Academia Română	231
3. Bucuriile și amărăciunile unui „european de la Dunăre” ..	235
4. Stilul lovinescian	238
5. Sentimentul morții. Gestul de tandrețe al lui Tudor Arghezi. Răspunsul emoționant al criticului: „Înfiorați, ne strângem uneltele sărace de lut și ascultăm torsul stelelor.”	244

ANEXĂ

I. UN IDEAL AL MĂSURII	253
1. Criterii lovinesciene de clasificare: a) Criterii orientative (genul literar, ideologia); b) Criterii estetice (sincronismul, diferențierea, capacitatea de expresie etc.). Disocierea valorilor	253
2. Structura discursului critic în mica istorie din 1937. <i>„Ideologie la originalitatea formală. Analiza poeziei lui Tudor Arghezi”</i>	253
3. Sistemul de lectură și poziția față de obiectul analizei. Scenariul lovinescian: din centrul operei spre spațiile din afară	262
4. Despre măsura tonului... Idealul măsurii secundat de idealul adâncimii și al amplitudinii	265
5. Fidelitate mediatoare, infidelitate provocatoare în sinteza criticii lovinesciene	266
II. ÎNTOARCEREA LA MAIORESCU	268
1. Din nou: E. Lovinescu sau G. Călinescu?	268
2. Maiorescu și „degetul lui de lumină” în vremuri grele. Întoarcerea lui Maiorescu. Note despre monografia din 1940	270
3. Metoda pozitivistă. Eseul moral	

4. Omul Maiorescu văzut de un discipol care nu acceptă soluțiile junimiste... Figura detașării, înstrăinării maioresciene	274
5. Scenariul maiorescian	284
III. FOILETONISTUL E. LOVINESCU ȘI „REVIZUIRILE” SALE ...	286
1. Criticul de întâmpinare	286
2. „Revizuirea” nu este o inconsecvență morală, ci un „act de adâncă deliberație critică”	288
3. Respins de toate instituțiile culturale, E. Lovinescu a creat o nouă instituție: critica literară. Scârbit de orice formă de demagogie	294

IV. REACTUALIZAREA PĂRINTELUI SPIRITUAL. DIN NOU DESPRE

T. MAIORESCU ȘI POSTERITATEA LUI CRITICĂ .....

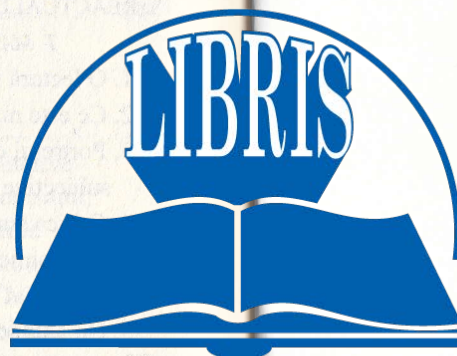
1. Colecția nouă dintr-o carte testamentară	296
2. Ce este maiorescianismul?	298
3. Portretul criticului junimist trecut prin 23 de oglinzi subiective	301
4. Critica sincronică în primejdie. Redeschiderea dosarului noștrii esteticii. Spiritul critic românesc față în față cu un nou val de confuzii ideologice și morale	304
5. Un autoportret indirect	308

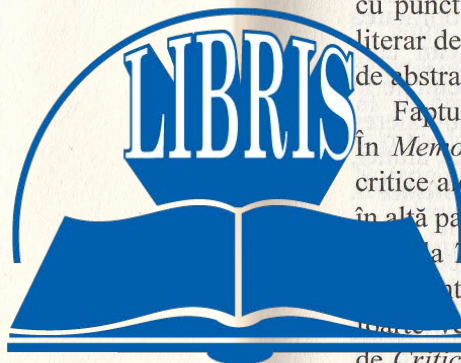
V. STRATEGIA LOVINESCIANĂ. LUPTA ÎMPOTRIVA CONFUZIEI

DE VALORI. MODELUL MAIORESCU, IARĂȘI .....

1. Lecturi noi din <i>P. P. Carp</i> și <i>T. Maiorescu și contemporanii lui</i>	309
2. Opoziția lui N. Iorga	311
3. Un studiu „conceput în spirit liber, nu apologetic”	313
4. „Adevărata revoluție maioresciană”	317
5. Portretul lui Slavici	318
6. Eminescu	319
7. Simpatia față de omul autoritar și „de înaltă demnitate” P. P. Carp	324
8. Din nou despre ultimul Lovinescu	326

VI. PRECIZĂRI DESPRE DEBUTUL LUI EUGEN [sic] LOVINESCU	327
VII. BIBLIOGRAFIE	331
VIII. REFERINȚE CRITICE	363
IX. POSTFAȚĂ	400
X. INDICI DE NUME	419

CAPITOLUL XI

MEMORIALISTUL

1. Mulți cred că partea cea mai rezistentă a operei lui Lovinescu e *memorialistica*. Aici darurile polemice, finețea analitică, știința, în fine, de a crea un *portret* găsesc un câmp prielnic. Eliberat de obsesiile sale ideologice și de obligația de a se supune, punct cu punct, unui sistem teoretic, criticul privește, acum, peisajul literar de la o înălțime filozofică de unde contemplația și puterea de abstracțiune sunt posibile.

Faptul e incontestabil, dar a-l limita la *Memorii* e o exagerare. În *Memorii* sunt, e adevărat, mai vizibile câteva din însușirile critice ale lui Lovinescu, ceea ce nu înseamnă că ele nu există și în altă parte. *Portretul* e arma comună, frecventă și, de la *Pași pe urmele lui T. Maiorescu și contemporanii lui*, efortul e de a aduna într-un portret caracteristic. Plăcerea de a medita e, apoi, urmată de o căutare de cheie la Lovinescu și diferența dintre primele volume de *Critice* și *Aqua forte* e, în această privință, de profunzime și concentrare a reflecției; modul de a aborda opera, omul e în linii mari același.

Tot atât de evidentă e și arta de a divaga, de a introduce anecdota, scena lămuritoare, menite să reducă din asperitatea demonstrației și să dea viziunii critice culoarea necesară. Deosebirea e, iarăși, de intensitate, nu de procedeu. Anecdotele din *Critice* sunt, mai ales, de sursă livrescă, niște *fabule*, în fond, cam inabil introduse în text și cu scopuri strict ilustrative. Discutând, bunăoară, despre rolul criticii, autorul simte că terenul demonstrației e uscat și pentru a introduce oarecare variație deschide o paranteză, narează, adică, o scenă petrecută în Piazza della Signoria. Ea vrea să dovedească prejudecata criticii

sfătuitoare, a *criticii-ghid* și o face în acest fel ocolit. Anecdota nu e, desigur, lipsită de savoare: are efectul de a liniști spiritul prea încordat, ca gluma într-un text erudit. *Memoriile* operează cu alte elemente și anecdota, la tot pasul aici, tinde să caracterizeze un individ sub aspect moral. Aderența la textul critic e mai mare, disonanța aproape că dispăre. Anecdotică devine o sursă pentru caracterologie.

Vrem, într-un cuvânt, să arătăm că *memorialistica* amplifică, adâncește sau concentrează procedee mai vechi, intrate în chiar formula critică a impresionismului. *Figurina*, căreia îi dă o mare strălucire Lemaître, e fie un portret critic concentrat, redus la nota lui esențială, fie o divagație inteligentă în jurul unui subiect ales, aparent, la întâmplare. Lipsa de constrângere, mobilitatea spirituală, interferența de planuri, infuzia de moralism etc. sunt specifice acestei arme ușoare dar eficace, trec fără dificultate în *memorialistică*, speță literară de *graniță*, fixată la întetăiere dintre critica propriu-zisă și eseul moral. Nu e o surpriză, atunci, că multe pagini din *Critice* intră fără mari modificări în *Memorii*. *Figurina* e celula întregii literaturi critice lovinesceni. Că ea intră în sinteze, monografii etc. e totdeauna loc pentru un portret caracterizare morală, confesiune, pentru, altfel zis, o *figură*. Într-o acțiune critică rolul unei carabine într-o lungă campanie militară. Armele cu o mai mare putere de distrugere nu o pot înlocui.

Memoriile apar îndată după cel de al VI-lea volum al *Istoriei literaturii române contemporane*, intenția criticului fiind de a da, acum, o imagine a vieții literare. Sursa principală rămâne materialul din *Critice* (cel puțin pentru primul volum al *Memoriilor*), la care se adaugă amănunte, scene de viață, caracterizări morale ce nu au putut fi valorificate în *Istoria literaturii*. Memorialistica are, deci, și acest rol complementar. Pompiliu Constantinescu observă, odată, bine că dacă *Figurinele* sunt construite pe efigia *omului public*, *Memoriile* tind să dea efigia *omului particular*. Nu e, desigur, numai atât. *Memoriile* constituie o operă unitară și axul lor e destinul intelectual al

criticului, urmărit în toate fazele evoluției, de la foiletoanele din *Epoca*, până la *disociațiile* stăpânite de ideea morții din *Aqua forte*. *Memoriile* nu sunt, deci, simple memorii. Ele se identifică într-o bună măsură cu critica propriu-zisă. Paginile despre Ion Barbu, Mateiu Caragiale, Dinu Nicodin, Lucia Demetrius sunt scrise cu textele în față. Capitolele despre N. Iorga, Ilarie Chendi, *Cei trei Caragiale*, Goga, S. Mehedinți, Victor Eftimiu, Tudor Cercel au apărut mai întâi în *Critice* I sau *Critice* V. Portretul e, aici, în primul rând *critic* și, în al doilea rând sau chiar deloc, *moral*. E. Lovinescu e interesat să dea înainte de orice o judecată despre operă. Pentru a afla opinii mai precise despre *Joc secund* și *Craii de Curtea Veche* trebuie să mergem, neapărat, la *Memorii*.

Sunt, apoi, scriitorii despre care Lovinescu n-a scris în *Critice* și *Istoria literaturii*. Cu o mică introducere, de obicei o anecdotă, el se pronunță, acum, despre opera lor. E cazul îndeosebi al scriitorilor tineri, apăruiți în jurul anului 1940: Virgil Gheorghiu, Sorana Gurian, Ioana Postelnicu, Cella Serghi ș.a.

Memoriile însumează, apoi, eseuri independente, fără nici o legătură cu viața literară. Ele ies din sfera memorialisticii și, uneori, din sfera literare, se poate întreba dacă locul acestor pagini de meditație critică e sau nu aici. E cazul eseurilor: *Avarul și risipitorul*, *Avariția, pasiune abstractă* etc. apărute, mai întâi, în *Lectura pentru toți* (1919), reproduse, apoi, în *Critice*, III și, încă o dată, în *Aqua forte*.

Alte disociații: Miorița și psihologia etnică, emoția estetică sunt contribuții pe teme de estetică. Ele pot figura într-o anexă la *Mutația valorilor estetice*. Și mai îndepărtat de tema *Memoriilor* e capitolul (tot din *Aqua forte*) *Fauna domestică și provincială*. E vorba, aici, de miniaturi, descripții, portrete animaliere, cu o valoare pur literară. Par scrise de un Gârleanu mai spiritualizat. Singurul element comun cu restul memoriilor e cadrul fălțicenean (curtea casei părintești). Nici o legătură, altfel, cu ceea ce urmează: *fauna vieții literare*.

Dar memoriile lovinesciene constituie, înainte de orice, cartea unui destin spiritual. E simbolul lor mai profund. Ni se prezintă, cu un efort vizibil de obiectivare, *fazele* evoluției intelectuale a criticului, în număr de cinci. *Memorii* I și II urmăresc acest proces complicat, lent, de elaborare a unui stil critic și a unui concept unitar. Ni se arată, implicit, procesul de formare și consolidare a unei personalități critice în luptă cu inerțiile epocii și cu inerțiile omului, pus în situația de a lupta toată viața împotriva dispozițiilor firești ale temperamentului. Criticul își face, într-un cuvânt, *un portret moral și spiritual* privindu-se în oglinda conștiinței subiective, deformatoare. Portret posibil, remarcabil și altfel, ca operă de creație critică. Lovinescu se înfățișează pe sine sau pe cel care ar fi dorit să fie. E de reținut în acest caz *bovarismul* său, cel mărturisit și cel nemărturisit: *dublul bovarism* al unui spirit ce măsoară adâncimea ființei lui morală cu o... bovarică voință de obiectivitate. Oricât de puternică și de înăscută ar fi însă această voință, obiectivitatea totală nu e posibil de atins. *Portretul* rămâne esențialmente subiectiv, deci discutabil, și a aduce învinuiri autorului (cum s-a făcut) că nu e obiectiv, e fără rost. Tocmai subiectivitatea creatoare dă valoare și interes confesiuni scrise pentru a fi date tiparului când toate acestea sunt opere trăiesc.

Despre formula memoriilor, Lovinescu a vorbit în mai multe rânduri. În corespondența cu Pompiliu Constantinescu¹ aflăm câteva date. Criticul este la Paris (12 dec. 1929) și s-a apucat serios să lucreze. Speră să se întoarcă „cu o dihanie de carte personală, dar mă tem că și scandaloasă”. La 28 dec. isprăvise partea privitoare la autobiografia spirituală și era angajat în redactarea memorialisticii propriu-zise. La 23 aug. 1930 se afla la Fălticeni și pune punct, după ce recopiase unele părți de patru ori, primul volum din *Memorii*. Criticul este satisfăcut de carte: „cred că va fi destul de interesantă și amuzantă”.

¹ Fondul de msse al Bibliotecii Academiei Române, nr. 20.215-20.224.

Din alte mărturisiri (interviuri, articole) aflăm în chip mai precis intențiile criticului. A mers la Paris, după 15 ani, ca să revadă locurile și emoțiile tinereții și, înainte de orice, ca să poată scrie. Nu mai călătorește ca să vadă, ci ca să scrie. Dacă n-a putut avea reculul timpului, caută reculul spațiului: „Am pus astfel trei mii de kilometri între mine și eroii mei, sau dacă vrei și victimele mele, pentru a ieși din plasa relațiilor cotidiene și a fixa impersonal amanuntele veridice și imparțiale fără ură și părtinire”¹. În fine, pentru a fi imparțial, a început prin a se analiza pe sine, prin a privi obiectiv formația intelectuală și structura ideologiei lui.

Lui Cicerone Theodorescu² îi face confesiuni privitoare la cronologia spiritului. *Criticele* ar reprezenta *critica sincronică*, *Istoria literaturii* – cu același material – *critica dogmatică*, *doctrinară*. *Memoriile* reprezintă istoria aceleiași epoci, însă cu un material psihologic și anecdotic: „o istorie pitorească, psihologică, omenească”. Apare, deci, ideea de ciclu, de adâncire a analizei până în zonele cele mai fine. Criticul a început prin a prezenta viața literară de după război și, după ce a scris o carte, a prezentat seama că trebuie să înceapă alta despre epoca anterioară. Volumul al II-lea din *Memorii* a fost scris, așadar, înaintea *Memoriilor* întâi³.

Revine obsedant, în mai toate aceste lămuriri, ideea autenticității, sincerității memorialisticii. Criticul și-a înfățișat viața lui spirituală și a înfațișat-o și pe a altora într-o deplină

¹ *Cu dl E. Lovinescu, Impresii și realizări* (*Vremea*, an. III, nr. 102, 20 febr. 1930, p. 2).

² *De vorbă cu dl E. Lovinescu* (*Vremea*, an. III, nr. 132, 25 sept. 1930, p. 3).

³ Reținem și această precizare: „Concepute întâi haotic pe portrete literare nesudate între ele, nelegate de un filon unitar, ele s-au organizat pe urmă de la sine, într-un tot organic; nu în capitole aruncate subiectiv cum ai privi pe acei care îți plac, ci după o linie cronologică, în adevăratul înțeles memorialistic”. Iată și o nouă lămurire despre *anecdota*: „Anecdota îmi trebuie, și o întrebuițez numai întrucât poate să lămurească cu manifestarea naturală a firii lui, portretul psihologic al celui care mă preocupă”.